

GÖÇEBE KİMLİK

J.M.G. Le Clézio 13 Nisan 1940'ta Nice'te doğdu. Babası İkinci Dünya Savaşı sırasında Nijerya'da askerî doktor olarak görev yaptığı için, yedi yaşına kadar anneannesiyle büyüdü. Daha sonra, annesiyle birlikte babasının yanına Afrika'ya gitti. Bu coğrafyada yaşamında ve yapıtlarında derin izler bırakacak bir çocukluk geçirdi. Le Clézio ailesi 1949'da tekrar Nice'e taşındı. Savaş ertesi öğrenimine İngiltere'de devam eden J.M.G. Le Clézio, Nice Üniversitesi'nde edebiyat okudu. 1963 yılında yayımlanan ilk romanı *Le Procès-verbal*, (Gallimard, *Tutanak*, İletişim, 1996) Renaudot Ödülü'nü kazandı. 1967'de askerlik görevi için Tayland'a gitti, ancak sınır dışı edilerek Meksika'ya gönderildi. 1970-1974 yılları arasında Panama'da yaşadı. 1975'te Jémia Jean ile evlendi. Dünyanın pek çok ülkesindeki üniversitelerde dersler verdi. 2008 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülen Le Clézio'nun roman, deneme, öykü ve çocuk edebiyatı türünde pek çok yapıtı bulunmaktadır.

Başlıca yapıtları: *Voyage au pays des arbres* (Gallimard, 1978; *Ağaçlar Ülkesine Yolculuk*, YKY, 2017), *Désert* (Gallimard, 1980; *Çöl*, Can, 1999), *Poisson d'or* (Gallimard, 1997; *Altın Balık*, İletişim, 1999), *Ourania* (Gallimard, 2005; *Ourania*, Turkuvaz Kitap, 2008), *Ritournelle de la faim* (Gallimard, 2008; *Açlığın Şarkısı*, Turkuvaz Kitap, 2009), *Histoire du pied et autres fantaisies* (Gallimard, 2011; *Ayağın Hikâyesi ve Diğer Fanteziler*, İletişim, 2020).

Orçun Türkay 1976'da İstanbul'da doğdu. Saint Joseph Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Çeşitli yayınevlerine, kuruluşlara çevirmenlik ve editörlük yapıyor.

J.M.G. Le Cl zio'nun
YKY'deki kitapları

Ağaçlar  lkesine Yolculuk (2017)
G  bebe Kimlik (2026)

J.M.G. LE CLÉZIO

Göçebe Kimlik

Deneme

Çeviren
Orçun Türkay

YAPI KREDİ YAYINLARI

*Sidi Moumen'in Yıldızları'na
ve Jemaa El Fna'nın Yıldızları'na*

İÇİNDEKİLER

Savaşta Çocukluk • 11
Afrikalı Olacaktım • 14
İkinci Çocukluk • 16
Sömürgeciliğin Tanığı • 19
Kimlik Sorunu • 22
Doğuştan Çift Kimlikliydim • 25
Uzun Saçlar • 27
Serüven Merakı • 29
Göçebe Kimlik • 30
Kişisel Bir Fas Öyküsü • 32
Coğrafya ve Tarih • 34
Edebiyat Ne Yapabilir? • 36
Teselli Gereksinimimiz • 38
Şiir ya da Savaş • 41
Aşk ve Tavanlar Üstüne • 42
Geçiş • 44
Dikey Yolculuk • 46
Bir Mücadele Biçimi • 48
Ağla Sevgili Yurdum • 50
Büyükelçiliklere Karşı Pazarlar • 52
Birlikte Yaşamak • 55
“Asıl Sizsiniz Vahşi” • 57
Tanıma ve Kendini Bulma • 59
İstenmeyenlerin Dünyası • 61
Okumak Yazmaktır • 63

Savaşta Çocukluk

Savaş sırasında doğmak benim için hem bir şans hem de şanssızlıktı, kaldı ki savaşta doğan çocuklar yaşamın acısına ve zorluğuna karşı son derece duyarlıdır. Bombardımanları çok iyi anımsıyorum, o dönemde annem, büyükanmem ve erkek kardeşimle birlikte Nice'te yaşıyorduk. Babam Afrika'da doktordu. Savaş bizi ayırmıştı. On yaşıma dek onu tanımadım. Çarpışmalar bitince Nijerya'ya gittik, babamla o yolculuk sırasında görüştük. O savaş yaşamının beni olabilecek her şeye karşı duyarlı kıldığına inanıyorum, çünkü çocuk bir tür süngerdir, olan biten her şeyi tamamen emer.

Söylentileri dinlerdim, ölümden söz edildiğini ilk kez savaş sırasında duydum, beş yaşında olmalıyım, benden biraz daha büyük bir oyun arkadaşım –aşağı yukarı on iki yaşında olmalıydı– patlayıcı madde taşıırken havaya uçtu. O patlayıcıları Almanlar ilerlemesin diye köprüleri havaya uçurmak için yerleştirecekti. İlk kez ölümün ne olduğunu anladım, çünkü başka türlü ne anlama geldiğine ilişkin en ufak bir fikrim olamazdı.

O zamanlarda yaşayan çocuklar iyisiyle kötüsüyle olabilecek her şeye karşı son derece duyarlıdır. İyisi, özgür bir ânın yaratabildiği sevinçtir. Sığındığımız yerden çıkmamıza izin verdiklerinde, annem bizi küçük bir ırmağın kıyısına götürürdü, biz de yıkanırdık. Irmağın suyu, güneş olağanüstü bir şey gibi kalmış aklımda, yazdı, Nice bölgesindeydik, o saatleri anımsıyorum. Bayıla bayıla patates yiyişimi anımsıyorum, bizde yoktu, biz yalnızca o dönem herkesi besleyen yerelmasını ve şalgamı biliyorduk. Ekinlerin biçilmesini de

anımsıyorum, tırpanla biçilirdi. Savaşa gitmeyen insanlar, kadınlar ve biraz yaşlılar elle buğday biçerdi. Büyükanmemle buğday tanelerini topladığımı anımsıyorum, sonra taneler un yapmak için kahve değirmeninde öğütülür, o unla küçük çörekler yapılırdı. Besin, hasat, güneş, ırmakların suyu gibi çok basit şeylerin yaratabildiği sevinçleri çocukluk heyecanlarına karşı duyduğum ilginin köklerinin o savaş anlarına dayandığını burada dile getirmek için anıyorum.

Bugün, Fransa'nın güneyine gittiğinizde, insanların eskiden açlıktan öldüğü aklınızın ucundan bile geçmez, çünkü oralar çok lüks yerlerdir, ama savaşın sonunda, korkutucu sayıda yaşlı ve çocuk kötü muameleden ötürü değil, yetersiz beslenmenin neden olduğu dizanteriden ve hastalıklardan ötürü öldü. Ben de o dönemde vereme yakalandım. Dünyanın gelişmiş bölümünde artık ortadan kaldırılmış gibi görünen hastalıklar o dönemde yeniden baş gösterip dört bir yanı kasıp kavurdu.

Benim ailemde, insanlar tam anlamıyla açlıktan öldü. Özellikle büyükanmemin arkadaşı iki kız kardeşi düşünüyorum, bir Nice villasının bodrum katında tam bir yokluk içinde yaşıyor, yalnızca pazarda buldukları artıklarla ya da sokak kedileriyle paylaştıkları sakatatla besleniyorlardı. Birinin adı Mathilde'di, savaşın sonunda yetersiz beslenmeden ve veremden öldü. O dönemde, birçok yaşlı gerçekten açlıktan öldü, çünkü yiyecek bir şeyleri kalmamıştı. Hiçbir şey yoktu. Nice uçarı bir kenttir, kumarhanelerin, lüksün üstüne kurulmuş bir kenttir, ama savaş patlak verince, kumarhaneler ve lüks artık işlemez, dolayısıyla kent çok ciddi bir ekonomik bunalıma girer. Tarım alanlarının yerini kentsel gelişim alanları aldığı için artık üretim yoktu, hiçbir şey yoktu. Buna karşılık, Avrupa'nın kuzeyinde, insanların yiyeceği, yaşamalarını sağlayacak bir şeyler vardı nispeten.

Savaşın bu yüzü bende çok derin bir iz bıraktı ve savaşın ilk kurbanlarının yaşlılarla çocuklar olduğu duygusunu içime kazıdı. Savaş kesinlikle şanlı bir süreç değildir, kutlanması gereken bir süreç değildir; insanın pişman olmasını, yakınmasını gerektiren bir süreçtir. Savaş kahramanlıkla ilgili bir şey değildir, yaşlılarla çocukların ölümüdür. İlk kurbanlar onlardır. Savaşı tanımlamak istiyorsak, onun yaşlılarla çocuklara karşı işlenen bir suç olduğuna inandığımı söyleyebilirim sanırım.

Afrikalı Olacaktım

Sekiz yaşımdayken, İngiliz Afrikası'na, Nijerya'ya, Cross Irmağı bölgesine yerleşen babamı bulmak için Avrupa'dan ayrıldım. Fransa'ya asla dönmeyeceğimi düşünüyordum. Büyükanne veda ettim, çok duygusal bir vedaydı çünkü onu bir daha hiç görmeyeceğime inanıyordum. Annem ve kardeşimle birlikte, Holland Africa Line şirketinin *Nigers-trom* adlı gemisine bindim ve Nijerya'nın yolunu tuttuk. Çok uzun bir yolculuktu ve yol boyunca Avrupa'ya ilişkin bildiğim her şeyden vazgeçmeye, kurtulmaya karar verdim. Avrupa'yı bir daha görmeyecektim. Afrikalı olacaktım ve bu deniz yolculuğunu olabildiğince iyi deneyimlemek için o gemiyle ilgili küçük bir roman yazdım. Bir çocuk romanı. Adı *Siyahi Oradi*'ydi. Oradi kahramanın, benimle aynı yaştaki Afrikalı çocuğun adıydı. O çocuk Avrupa'da kaybolmuş, ailesinin toprağını, atalarının toprağını, kendi toprağını keşfetmek için Afrika'ya dönüyordu.

O küçük roman çok acılı Avrupa kıtasından Afrika'ya geçmeme yardım etti. Avrupa savaştan sonra harap olmuştu, para yoktu, yiyecek yoktu, topraklarda tam bir yıkım vardı. Bolluk ülkesi olduğunu düşündüğüm yere gitmek amacıyla o yıkık ülkeden ayrılıyordum. Afrika benim için bolluğun toprağıydı. Afrika kıyısına, yani Dakar'a, sonra Lomé'ye, Cotonou'ya, Takoradi'ye vardığımızda, her iskelede gemiye meyvelerle sebzeler, Avrupa'da bilinmeyen şeyler geliyordu. Avokadoyu ilk kez o yolculukta tattım ve tropikal meyvelerin, ananasların, muzların tadına baktım; canımın istediği her şeyi yedim, çünkü o yolculuğa

ıkan gemi aynı zamanda bolluğun toprağına uzanan bir geitti.

Arkamda bıraktığım Fransa savaşın kendi içine kapadığı bir ülkeydi, Akdeniz'e ulaşılmasını engelleyen duvarlar örmüşlerdi; tüm deniz kıyıları uçakların hedefleri bulamaması için yeşile, kestenerengine ve sarıya boyanmış duvarlarla kapatılmıştı... O duvarları Almanlar dikmişti. Üstüne üstlük, Kanada ve Amerika uçakları Nice'i bombalıyordu, çünkü orada hâlâ birtakım Almanlar vardı. Var Köprüsü yıkılmıştı, annem bisikletle sebze bulmaya gittiğinde, ırmağın sığ yerinden geçmesi gerekiyordu ve daha sonra, Müttefikler gelince, ırmağın üstüne ahşap dubalara asılı bir Bailey köprüsü kurdular. Kısacası, tepemize bomba yağıyordu ama biz bunun nedenini bilmiyorduk... Üstü açık bir hapishaneye kapatılma duygusu, bir yandan da bombardımanların, ayrıca Almanlar bölgeye antipersonel mayınlar döşediğı için mayınların yarattığı tehlike korkunçtu. Biz çocuklar ortalıkta dilediğimizce gezinmiyorduk, içeride durmamız gerekiyordu, çünkü o mayınlara basıp havaya uçma tehlikesi vardı. Ya da son çatışmalarda bir serseri kurşun yiyebilirdik.

İkinci Çocukluk

O dünyadan ayrılıp yalınayak dolaşabildiğimiz; ormanda, savanada koşabildiğimiz; yaşamı, böcekleri, yılanları, akrepleri ve zaman zaman yakınlardan geçen bir maymunu, bir babunu keşfedebildiğimiz bir ülkeye gitmek için denize açıldık; tam anlamıyla baş döndürücü bir şeydi. Yavan bir özgürlük değildi bu, gerçek bir özgürlüktü. Ama oldukça sıkı bir çerçevede büyüyorduk, çünkü annem eğitimimizin aksamamasına çok önem veriyordu, dolayısıyla sabahları matematik ve yazım derslerine giriyorduk. O öğretmenlik yapıyordu. Ama öğleden sonraları – öğleden sonraları derken, onların öğleden sonradan daha uzun sürdüğü, günlerce sürdüğü izlenimine kapılıyorum– ekoloji derslerine giriyor, yani savanaya salıveriliyor, ormanda geziyor, koşuyor, doğal dünyayı keşfediyorduk. Ama aynı zamanda arkadaşlığı da keşfediyorduk, çünkü çevremiz İbo çocuklarıyla doluydu, onlarla anlaşabilmek için İbo dilinde sözcükler öğrenmemiz gerekti, gerçekten yaşamayı öğrendik. Savaş yüzünden kapalı bir yaşam sürmüştük, özgürlüğü ve var olmanın mutluluğunu Afrika sayesinde öğrenmiştik.

Birlikte yaşadığımız çocuklar bizim yaşlarımızdaydı, yani yaşları sekizle on iki arasında değişiyordu, ama çoktan yetişkin olmuşlardı, çünkü Afrikalılar çok çabuk büyür. Özellikle bizim gruptan on iki yaşındaki bir kızı anımsıyorum, günün birinde gelip artık bize eşlik edemeyeceğini, çünkü evleneceğini söylemişti. Bu benim ilk çocukluğumdan alabildiğine farklı bir yaşamdı. Oysa, oldukça küçük bir